

НАЦІОНАЛЬНА СПІЇКІСТЬ УКРАЇНА:

**стратегія відповіді на виклики
та випередження гібридних загроз**

НАЦІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Секція суспільних і гуманітарних наук

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ:

СТРАТЕГІЯ ВІДПОВІДІ НА ВИКЛИКИ ТА ВИПЕРЕДЖЕННЯ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

НАЦІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ

КИЇВ
2022

Редакційна колегія

- С. І. Пирожков**, доктор економічних наук, професор, академік НАН України, *керівник авторського колективу, голова редколегії*
- О. М. Майборода**, доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, *заступник голови*
- Н. В. Хамітов**, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, *заступник голови*
- Є. І. Головаха**, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України
- С. С. Дембіцький**, доктор соціологічних наук
- В. А. Смолій**, доктор історичних наук, професор, академік НАН України
- О. В. Скрипнюк**, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- С. В. Стоєцький**, кандидат політичних наук

Рецензенти

- В. П. Горбулін**, доктор технічних наук, професор, академік НАН України
- В. Г. Кремень**, доктор філософських наук, професор, академік НАН України
- О. С. Власюк**, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України
- Л. О. Шашкова**, доктор філософських наук, професор

Рекомендовано до друку

Вченою радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (Протокол № 7 від 23 грудня 2021 р.)

Н 35 **Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.**
ISBN 978-966-02-9908-5

Національна доповідь, підготовлена колективом фахівців Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України, є спробою в сучасних геополітичних умовах обґрунтувати концепцію національної стійкості (резильєнтності) як стійкості цивілізаційної суб'єктності країни. Визначити її стратегію забезпечення збалансованості розвитку та успішної протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам, у тому числі гібридним. Досліджено питання взаємодії національної резильєнтності й національної безпеки держави, поставлено проблему інституційного забезпечення стратегії національної резильєнтності.

УДК 323.21.005.21 (477)

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
Section of Social Sciences and Humanities

NATIONAL RESILIENCE OF UKRAINE:
hybrid threats challenge response and prevention strategy

NATIONAL REPORT

Kyiv
2022

Editorial board

S. I. Pyrozhev, Doctor of Economics, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Head of the Authors Team, Chairman of the Editorial Board

O. M. Mayboroda, Doctor of Political Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Deputy Chairman

N. V. Khamitov, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Deputy Chairman

E. I. Golovakha, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine

S. S. Dembitsky, Doctor of Sociological Sciences

V. A. Smolii, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

O. V. Skrypnyuk, Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

S. V. Stoetsky, Candidate of Political Sciences

Reviewers

Gorbulin V. P., Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kremen V. G., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine

Vlasyuk O. S., Doctor of Economics, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine

Shashkova L. O., Doctor of Philosophical Sciences, Professor

Recommended for printing

Academic Council of the Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Minutes № 7 of December 23d 2021)

N 35 National resilience of Ukraine: hybrid threats challenge response and prevention strategy: national report / ed. count. S. I. Pyrozhev, O. M. Mayboroda, N. V. Khamitov, E. I. Golovakha, S. S. Dembitsky, V. A. Smolii, O. V. Skrypnyuk, S. V. Stoetsky / Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2022. 552 p.

ISBN 978-966-02-9908-5

The national report, prepared by the staff of the Section of Social Sciences and Humanities of the National Academy of Sciences of Ukraine. The report seeks to justify the concept of national resilience as resilience of the civilizational subject of a country in modern geopolitical conditions. The report also aims to define country's strategy for ensuring the balance of development on the one hand and successful counteraction to external and internal threats, including hybrid ones on the other. The question of interaction of national resilience and national security of a state is investigated, the problem of institutional maintenance of strategy of national resilience is set.

UDC 323.21.005.21 (477)

ISBN 978-966-02-9908-5

© NAS of Ukraine, 2022

DOI: 10.53317/978-966-02-9908-5

ЗМІСТ

ВСТУП (акад. С. І. Пирожков) 11

Розділ 1. НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ КРАЇНИ

- 1.1. Поняття національної стійкості: структура і зміст
(акад. С. І. Пирожков, чл.-кор. Н. В. Хамітов) 18
- 1.2. Зовнішній і внутрішній виміри стратегії
національної стійкості
(чл.-кор. Н. В. Хамітов, д.філос.н. Я. В. Любвий) 33
- 1.3. Стратегія національної стійкості: проблема ідентичності
та консолідація суспільства
(чл.-кор. Н. В. Хамітов, к.філос.н. В. Д. Жулай) 47
- 1.4. Етапи та пріоритети реалізації стратегії національної
стійкості (акад. С. І. Пирожков, чл.-кор. Н. В. Хамітов) 61
- 1.5. Політико-інституційні детермінанти
національної стійкості (чл.-кор. Г. І. Зеленько) 77

Розділ 2. СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ І СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ

- 2.1. Стійкість і адаптивність національного проекту у світли
уявленнь української суспільно-політичної та історичної думки
другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (чл.-кор. О. В. Ясь) 105
- 2.2. Проблема стійкості національно-державних проєктів
доби Української революції 1917–1921 рр.
(д-р іст. наук В. Ф. Верстюк) 122
- 2.3. Стратегії руйнації стійкості українського соціуму
у політичному арсеналі радянського тоталітаризму
міжвоєнної доби (1921–1939) (чл.-кор. Л. Д. Якубова) 142
- 2.4. Адаптивні практики та життєві стратегії українців під час
Другої світової війни (1939–1945) як чинник збереження
національної стійкості (д-р іст. наук О. Є. Лисенко) 167
- 2.5. Трансформація української стійкості у новітній період:
від радянської через пострадянську до національної
(канд. іст. наук В. В. Головка) 198

2.6. Національна стійкість на полі комеморації: травматична спадщина і стратегії її подолання (чл.-кор. НАПНУ О. А. Удод)	216
---	-----

Розділ 3. НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ З ТОЧКИ ЗОРУ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ТА СТАНУ СУПІЛЬСТВА

3.1. Національна стійкість й адаптивні ресурси населення України (чл.-кор. Є. І. Головаха).....	248
3.2. Соціально-економічні показники національної стійкості в оцінках громадської думки (д.соц.н. Т. О. Петрушина).....	261
3.3. Громадянська ідентичність та територіальна згуртованість як соціальні показники національної стійкості (д.соц.н. О. С. Резнік).....	278
3.4. Екологічний вимір національної стійкості: суспільні настрої та потреби (д. соц.н. О. Г. Стегній)	289
3.5. Геополітичний стан та національна стійкість в оцінках українського суспільства (д.соц.н. С. С. Дембіцький)	306

Розділ 4. СТРАТЕГІЯ ВИПЕРЕДЖЕННЯ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ: ВЗАЄМОДІЯ ІНСТИТУЦІЙ

4.1. Основні види гібридних загроз та правові основи забезпечення конструктивної взаємодії інститутів держави і суспільства (д.ю.н. О. В.Кресін).....	326
4.2. Загрози територіальній цілісності та проблеми забезпечення етнонаціональної стійкості України (акад. НАПрНУ О. В.Скрипнюк, д.політ.н. В. А.Явір).....	345
4.3. Загрози в інформаційній сфері та стратегія України в протидії дезінформаційним впливам (к.політ.н. В. М.Тарасюк)	360
4.4. Загрози у науковій та освітній сферах та основні напрями забезпечення інтелектуальної безпеки держави (чл.-кор. НАПрНУ І. О. Кресіна)	374
4.5. Міжнародно-правові засоби протидії гібридним загрозам в умовах російської агресії проти України (акад. Ю. С.Шемшученко, к.ю.н. К. О.Савчук)	389

Розділ 5. НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

5.1. Демократична ідея як умова національної стійкості й національної безпеки (д. філос. н. з. Ф. Самчук).....	410
5.2. Національна стійкість і національна безпека: воєнно-політичний ресурс і потенціал України (к. політ. н. М. Т. Кияк)	422
5.3. Зовнішній фактор національної стійкості та національної безпеки (к. політ. н. Л. Л. Кияниця, к. політ. н. М. Т. Кияк)	433
5.4. Досвід національної стійкості в умовах гібридних загроз: українська й світова практика (к. філос. н. О. О. Шморгун).....	446
ВИСНОВКИ (акад. С. І. Пирожков)	467

ДОДАТОК 1

Національна стійкість в умовах російсько – української війни: політичні й правові аспекти (к. ю. н. Г. Мамедов).....	490
---	-----

ДОДАТОК 2

Новітні виклики і загрози у війні Росії проти України: правові оцінки й рекомендації (за матеріалами Міжнародного експертного круглого столу «Деокупація. Юридичний фронт».....	509
---	-----

CONTENTS

INTRODUCTION (<i>Academician S. I. Pyrozhev</i>)	11
--	----

Section 1. NATIONAL RESILIENCE AS A STRATEGY FOR SURVIVAL AND DEVELOPMENT OF A COUNTRY

1.1. The concept of national resilience: structure and content (<i>Academician S. I. Pyrozhev, Corresponding Member N. V. Khamitov</i>)	18
1.2. External and internal dimensions of the national resilience strategy <i>Corresponding Member N. V. Khamitov, Doctor of Philosophical Sciences Y. V. Lyubiviy</i>).	33
1.3. National resilience strategy: the problem of identity and consolidation of society (<i>Corresponding Member N. V. Khamitov, Doctor of Philosophy V. D. Zhulai</i> .)	47
1.4. Stages and priorities for the national resilience strategy implementation (<i>Academician S.I. Pyrozhev, Corresponding Member N. V. Khamitov</i>).	61
1.5. Political and institutional determinants of national stability resilience (<i>Corresponding Member G. I. Zelenko</i>)	77

Section 2. STRATEGIES AND PRACTICES OF NATIONAL RESILIENCE: RETROSPECTIVE ANALYSIS AND CURRENT PERSPECTIVES

2.1. Resilience and adaptability of the national project in the light of ideas of Ukrainian socio-political and historical thought of the second half of the XIX - early XX centuries (<i>Corresponding Member O. V. Yas</i>).	105
2.2. The problem with resilience of national-state projects of the Ukrainian revolution of 1917–1921 (<i>Docotor of Historical Sciences V. F. Verstyuk</i>).	122
2.3. Strategies for the destruction of the resilience of the Ukrainian society in the political arsenal of Soviet totalitarianism of the interwar period (1921–1939) (<i>Corresponding Member L. D. Yakubova</i>).	142
2.4. Adaptive practices and life strategies of Ukrainians during the Second World War (1939–1945) as a factor of preserving of national resilience (<i>Doctor of Historical Sciences O. E. Lysenko</i>)	167
2.5. Transformation of Ukrainian resilience in the modern period: from Soviet through post-Soviet to national one (<i>Candidate of Historical Sciences V. V. Golovko</i>)	198

2.6. National resilience in the field of commemoration: traumatic heritage and strategies for its overcoming (<i>Corresponding Member of NAESU O. A. Udod</i>)	216
---	-----

Section 3. NATIONAL RESILIENCE OF UKRAINE FROM THE VIEWPOINT OF PUBLIC OPINION AND THE STATE OF SOCIETY

3.1. National resilience and adaptive resources of the population of Ukraine (<i>Corresponding Member E. I. Golovakha</i>)	248
3.2. Socio-economic indicators of national resilience in the assessment of public opinion (<i>Doctor of Sciences in Sociology T. O. Petrushina</i>)	261
3.3. Civic identity and territorial cohesion as social indicators of national resilience (<i>Doctor of Sciences in Sociology O. S. Reznik</i>)	278
3.4. Ecological dimension of national resilience: social attitudes and needs (<i>Doctor of Sciences Sociology O. G. Stegnyy</i>)	289
3.5. Geopolitical state and national stability in the assessments of Ukrainian society (<i>Doctor of Sciences in Sociology S. S. Dembitsky</i>)	306

Section 4. STRATEGY FOR PREVENTION OF HYBRID THREATS: INTERACTION OF INSTITUTIONS

4.1. The main types of hybrid threats and the legal basis for ensuring constructive interaction between the institutions of the state and society (<i>Doctor of Law O. V. Kresin</i>)	326
4.2. Threats to territorial integrity and problems of ensuring the ethno-national resilience of Ukraine (<i>Academician of NALS O.V. Skrypynyuk, Doctor of Political Sciences V. A. Yavir</i>).....	345
4.3. Threats in the information sphere and strategy of Ukraine for counteracting disinformation influences (<i>Ph.D. V. M. Tarasyuk</i>)	360
4.4. Threats in the scientific and educational spheres and the main directions of ensuring the intellectual security of the state (<i>Corresponding Member of NALS I. O. Kresina</i>)	374
4.5. International legal means of counteracting hybrid threats in the conditions of Russian aggression against Ukraine (<i>Academician Yu. S. Shemshuchenko, Candidate of Law K. O. Savchuk</i>)	389

Section 5. NATIONAL RESILIENCE OF UKRAINE AND NATIONAL SECURITY

5.1. Democratic idea as a condition of national stability and national security (<i>Doctor of Philosophical Sciences Z. F. Samchuk</i>)	410
---	-----

5.2. National resilience and national security: military-political resource and potential of Ukraine (<i>Candidate of Political Sciences M. T. Kiyak</i>).	422
5.3. External factor of national resilience and national security (<i>Candidate of Political Science L. L. Kiyanitsa, Candidate of Political Sciences M. T. Kiyak</i>).	433
5.4. Experience of national resilience in the conditions of hybrid threats: Ukrainian and world practice (<i>Ph.D O. O. Shmorgun</i>)	446
CONCLUSIONS (<i>Acadtmician S. I. Pyrozhkov</i>).....	467
ANNEX 1.	
National resilience amid Russia-Ukraine war: political and legal aspects (<i>PhD G. Mamedov</i>)	490
ANNEX 2.	
Recent challenges and threats in Russia-Ukraine war: legal assessments andrecommendations (based on the proceedings of the International expert round Table " Deoccupation. Legal Front").....	509